

учнями із залученням їх до осмислення, обговорення основних положень, визначення і постановка перед учнями відкритих контроверсійних запитань, виконання учнями проєктів, що передбачають самостійний пошук, відбір й оцінку інформації, дискусію та захист ними власної позиції. Представлення учням суперечливих інтерпретацій історичних подій завжди сприяють глибшому розумінню складних питань.

Звичайно важливими є й атмосфера уроку, внутрішні правила класу і школи, в яких схвалюється толерантність, рівноправність, взаємодія та взаємопідтримка учнів.

Ключові слова: навчання історії, зміст, формування толерантності.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886

2. Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Гупан Н. М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/901/90134/Istoriya_Ukrayiny_7-9_kl_Pometun_ta_in-0.pdf

*Рябовол Лілія Тарасівна,
д-р пед. наук, проф.,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ (XX СТОЛІТТЯ)

Поняття «інтеграція змісту освіти» є одним з основних в освітніх системах світу й у вітчизняній освіті, зазначили В. Ільченко, К. Гуз та І. Олійник. Інтеграція змісту освіти, вважають вчені, це – процес і результат об'єднання окремих компонентів змісту освіти в єдине ціле, визначальною характеристикою якого є внутрішня єдність його елементів, зумовлена їх сутнісним зв'язком [3, с. 85, 88]. Об'єднання, власне інтеграція, змісту освіти може відбуватися на різних рівнях: інтеграція змісту окремих освітніх галузей та/або окремих навчальних предметів різних освітніх галузей; інтеграція змісту окремих навчальних предметів у межах однієї освітньої галузі.

Щодо суспільствознавчої освіти, можливими є шляхи інтеграції її змісту як на першому, так і на другому рівнях. До прикладу, Т. Ремех і О. Пометун обґрунтували міжпредметну інтегровану модель громадянської освіти, згідно з якою, навчання громадянськості й демократії пронизує увесь освітній процес, організований у межах навчального плану. Актуальність і необхідність її запровадження вчені пояснили тим, що кожен учитель-предметник має формувати в учнів ключові компетентності, зокрема і громадянську. Міжпредметний підхід наразі є ефективним, враховуючи специфіку громадянствознавчого змісту, який є інтегрованим за своєю природою. Основні предмети, які сприяють формуванню громадянських і соціальних компетентностей, громадянської відповідальності й громадянськості як якостей особистості, це – історія та правознавство. Вони щонайкраще забезпечують реалізацію завдань міжпредметного, власне інтегрованого, підходу до громадянської освіти у межах суспільствознавчої освітньої галузі. Для формування громадянської компетентності істотним також є потенціал мовно-літературної галузі, що дає змогу реалізувати основні принципи громадянської освіти: виховання поваги до духовних скарбів людства; формування расової, етнічної, соціальної, гендерної, релігійної толерантності; здатність активно відстоювати власну точку зору, систему життєвих цінностей тощо.

Громадянствознавчий аспект є й у змісті предметів природничої освітньої галузі та математики, що передбачають формування в учнів цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу, роль і місце людини в природі, вироблення екологічного стилю мислення й поведінки, виховання громадянина демократичного суспільства, особистої відповідальності за його майбутнє і збереження природи і традицій світової цивілізації [4, с. 5, 43, 44, 48].

У вітчизняній освіті й педагогіці накопичено значний досвід інтеграції змісту суспільствознавчої освіти. Зазначимо, однак, що періоди інтеграції змінювалися періодами дезінтеграції. Наразі звернемося до ХХ століття.

Відповідну авторську періодизацію запропонував дослідник В. Арешонков: 1901–1920-й рр. – формування змісту окремих

суспільствознавчих предметів на засадах знаннєвого і таких, що зароджувалися, діяльнісного та культурологічного підходів до змісту шкільної освіти в умовах переходу від парадигми «школи навчання» до «вільного навчання» та «школи праці»; 20–50-ті рр. – інтеграція і дезінтеграція змісту суспільствознавчих предметів в умовах поступового формування радянської моделі освіти (перший етап: 20-ті – п. п. 30-х рр. ХХ ст. – створення і розвиток змісту інтегрованого предмета суспільствознавства в умовах панування парадигми «школи праці» і діяльнісного підходу до формування змісту освіти; другий етап: др. п. 30-х – кінець 50-х рр. – дезінтеграція змісту шкільної суспільствознавчої освіти, оновлення змісту дорадянських гімназійних предметів «Логіка» і «Психологія» та формування змісту предмета «Конституція СРСР та УРСР» в умовах повернення до парадигми «школи навчання» і знаннєвого підходу; початок 60-х – п. п. 80-х рр. – розвиток змісту шкільної суспільствознавчої освіти в інтегрованому предметі «Суспільствознавство» і нових суспільствознавчих предметах (перший етап: початок 60-х – 1975 рр. – формування і розвиток змісту інтегрованого курсу «Суспільствознавство» в умовах функціонування парадигм «модернізованої школи праці» і «модернізованої школи навчання»; другий етап: 1975–1986 рр. – формування змісту нових предметів правового, етико-морального, економічного напрямів); 1987–2000 рр. – оновлення змісту шкільної суспільствознавчої освіти на засадах її гуманізації і гуманітаризації [1, с. 78–79].

У ХХ ст. здійснювалися спроби групування й об'єднання суспільствознавчого матеріалу на міжпредметній основі навколо певних загальних ідей та спроби розробки відповідних програм і засобів навчання. Суспільствознавство наразі формувалося шляхом визначення внутрішніх синтезуючих ліній і групування матеріалу навколо них через встановлення міжпредметних зв'язків, констатує О. Дятлова, і продовжує, що це стало спробою відтворити у свідомості учнів цілісну картину суспільного життя шляхом інтеграції елементів змісту всіх наук про суспільство із активною самостійною навчальною і трудовою діяльністю.

Відповідне конструювання змісту суспільствознавства ґрунтувалося на таких принципах радянської освіти: класова та ідеологічна спрямованість навчання, політехнічно-трудоий характер, широке використання краєзнавчого матеріалу, об'єднання фактів суспільного життя, локалізованих у часі й просторі навколо елементів теоретичного матеріалу з різних наук про суспільство, концентричне структурування навчальних курсів, перевага матеріалу про сучасне життя суспільства над історичним. Побудова комплексних навчальних тем відбувалась на основі горизонтального інтегрування соціогуманітарних знань шляхом концентрації навчального матеріалу навколо стрижневої ідеї чи події, кореляції, випадкового об'єднання. Водночас суспільствознавство поставало і як центр, що обумовлював ідеологічну спрямованість усього матеріалу і навколо якого інтегрувалися всі інші предметні знання [2, с. 8–9].

Загалом у ХХ ст. шкільна суспільствознавча освіта реалізувалася як у межах єдиного інтегрованого курсу, так і через окремі навчальні предмети. У цьому контексті розглянемо деякі відповідні особливості навчання правознавства. Так, у 1924–1936 рр. ознайомлення учнів із змістом першої Радянської Конституції (1924 р.) та загальними відомостями про державний устрій відбувалося у процесі вивчення інтегрованого курсу. У 1937–1960 рр. вивчався самостійний предмет «Конституція СРСР», у 1958–1959 н. р. для учнів 10-х класів було уведено факультативний курс «Основні питання радянського права». У 1961–1974 рр. правові знання учні засвоювали в рамках інтегрованого курсу, у 1961–1962 н. р. упроваджено курс «Основи політичних знань», з 1962–1963 н. р. – «Суспільствознавство», програма якого охоплювала й ті питання, які раніше вивчалися у рамках предмета «Конституція СРСР» [5, с. 80-84]. Унаслідок деінтеграції монопредмета «Суспільствознавство» у 1975 р. утворено курси: «Основи Радянської держави і права», «Суспільствознавство», «Психологія», «Основи економічних знань» [6, с. 48].

Отже, інтегрований підхід є надзвичайно актуальним у конструюванні змісту шкільної суспільствознавчої освіти, що пояснюється зокрема

необхідністю розвитку в учнів ключової громадянської компетентності. Наразі необхідним є вивчення накопиченої вітчизняної практики та зарубіжного досвіду для обґрунтування сучасної моделі інтегрованого навчання предметів/курсів історичної та громадянської освітньої галузі.

Ключові слова: ключові компетентності, суспільствознавство, правознавство, міжпредметний підхід, громадянська компетентність.

Список використаних джерел та літератури

1. Арешонков В. Ю. Розвиток змісту шкільної суспільствознавчої освіти в Україні у ХХ столітті: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2015. 509 с.
2. Дятлова О. М. Інтегративний підхід до навчання суспільствознавства в загальноосвітніх школах України (20-ті – 30-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02. Київ, 2008. 16 с.
3. Ільченко В., Гуз К., Олійник І. Інтеграції змісту освіти як виклик часу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 85–89. DOI : <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194826>
4. Ремех Т. О., Пометун О. І. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 222 с. URL : <http://surl.li/fbkbm>
5. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної та старшої школи: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2015. 600 с.
6. Смагін І. І. Трансформація галузевої суспільствознавчої шкільної освітньої системи УРСР у період 1975-1991 рр. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*. 2009. Вип. 49. С. 47–51.

*Слижук Олеся Алімівна,
канд. пед. наук, доцент,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ У 7 КЛАСІ

Одним із пріоритетних завдань сучасної системи літературної освіти в Україні є оновлення її змістових, процесуальних і результативних складників. Рекомендований зміст модельної навчальної програми з української літератури для 7 класу [3], розробленої в Інституті педагогіки НАПН України включає художні твори про історичне минуле України, українську ідентичність, на воєнну тематику, про формування характеру та життєві випробування